

פרשת בלק תשע"א מידת בלעם

במדבר פרק כד

(יד) וְעַתָּה הֲנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכֹה אִיעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: (טו) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלַעַם בְּנֹו בְּעֹר וּנְאֻם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינָן: (טז) נָאִם שִׁמְעֵ אֲמָרִי אֶל וַיִּדַע דַּעַת עֲלִיוֹן מַחְזֶה שְׂדֵי יַחְזֶה נֶפֶל וּגְלִי עֵינָיִם: (יז) אֲרָאֲנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרְךָ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֵץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקָרַקֵר כָּל בְּנֵי שֵׁת:

רש"י

(יד) הולך לעמי - מעתה הריני כשאר עמי, שנסתלק הקב"ה מעליו: **לכה איעצך** - מה לך לעשות. ומה היא העצה, אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו', כדאיתא בחלק (סנהדרין קו א) תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה, שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (לקמן לא, טו): **אשר יעשה העם הזה לעמך** - מקרא קצר הוא זה, איעצך להכשילם, ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים: (טז) **ויודע דעת עליון** - לכּוּיִן השעה שכּוּעס בה: (יז) **אראנו** - רואה אני שבחו של יעקב וגדולתן, אך לא עתה היא, אלא לאחר זמן: **דרך כוכב** - כתרגומו, לשון דרך קשתו (איכה ב ד), שהכוכב עובר כחץ, ובלע"ז דישטני"ט (מזנק) כלומר יקום משל: **וקם שבט** - מלך רודה ומושל: **ומחץ פאתי מואב** - התרגום מפרש קוצר העברי ויקטול וכו': **ומחץ פאתי מואב** - זה דוד, שנאמר בו השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' (שמואל ב' ח ב): **וקרקר** - לשון קורה כמו אני קרתי (מלכים ב' יט כד) מקבת בור נקרתם (ישעיה נא א) יקרוה עורבי נחל (משל ל יז) פורי"י בלע"ז (לנקב): **כל בני שת** - כל האומות, שכלם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון:

אבן עזרא

(יד) **לכה איעצך** - י"א הטעם על בנות מואב. וזה דבר רחוק, בעבור שאמר באחרית הימים. והנכון בעיני שהוא כמשמעו: אתן לך עצה, שתדע מה תעשה, כי זה העם כן יעשה לעמך: (טז) **ויודע דעת עליון** - בדרך נבואה לא בקסם: (יז) **אראנו ולא עתה** - הקרוב אלי כי זאת הנבואה על דוד. ואמר **ולא עתה**, כי אחרי ארבע מאות שנה היתה. **אשורנו ולא קרוב** - הטעם כפול. והמשל הוא כוכב ושבת. **דרך כוכב** - יש דמות כוכבים דורכים ברקיע, שלא היו בתולדת, ולא נודעו. **וקם שבט מלכות**. והנכון בעיני, כי מלת **דרך** - שיראה בדרכו, כטעם הכוכבים ממסלותם (שופ' ה, ח). ורבים פירשוהו על המשיח. והקדמונים אמרו, שנחריב בבל הגוים, והנה מואב ועמלק ואשור. ועוד, למה השלים וענו עבר (כד)? רק היה ראוי להיות **דרך כוכב** בסוף משלו. וחסירי דעת יחשבו, כי המפרש **דרך כוכב** על דוד הוא מכחש ביאת המשיח. חלילה חלילה, כי המשיח מבואר היטיב בנבואה דניאל, כאשר פירשתי, שהזכיר עמידת מלכי יון, וקום החשמונים, ועמידת בית שני ושני המצור, והגלות והישועה זה אחר זה. ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר: אם יהיה נדחך בקצה השמים, ושב די אלהיך את שבותך (דברי ל, ד-ה). **ומחץ פאתי מואב** - כן עשה דוד. **וקרקר** - כמו מקרקר קיר (ישע"י כב, ה). והטעם - הורס הקיר, כמו מסעף (שם י, לג). **בני שת** - כמו בני אדם, כי הוא העיקר, כי נח מבני בניו היה. ויאמר היצחקי, כי פירושו על בני עמון גם מואב, והטעם כפול. גם אמר, שהוא מגזרת וחשופי שת (שם כ, ד) רמו לבנות לוט. והוא רחוק בעיני, כי השת הוא האחור, שהוא כמו היסוד, כמו כי השתות יהרסון (תהי יא, ג). ורבים פירשו **כל בני שת** - מגזרת כי השתות, והטעם, כי יהרוס המדינות, ואיננו רחוק:

רמב"ן

(יד) **לכה איעצך** - לפי שרצה לומר פורענות אומות דכתיב (פסוק יז) ומחץ פאתי מואב, לכך אמר לו "אייעצך", כלומר אומר לך לצד אחד דרך עצה שלא ישמעו אחרים. לכה איעצך מה לך לעשות, ומה היא העצה, אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' כדאיתא בפרק חלק (סנהדרין קו א). תדע שבלעם השיאם עצה זו בזמה, שנאמר (להלן לא טז) הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם. אשר יעשה העם הזה לעמך - מקרא קצר הוא, איעצך להכשילם, ואומר לך מה עתידין להרע למואב באחרית הימים, לשון רש"י. והנכון בעיני, שיאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהים שיעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, מלשון זאת העצה היעוצה על כל הארץ (ישעיה יד כו), שמעו עצת ה' אשר יעץ על אדום (ירמיה מט כ). ואמר "אייעצך", כי השומע עצה יקרא נועץ: והנבואה הזאת לימות המשיח היא, כי כל נבואותיו מוסיפות בעתידות, מתחלה אמר שהם חלק ה' ונחלתו, ובשנית הוסיף כבשם הארץ והרגם מלכיה, ובשלישית ראה שבתם בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידם מלך ינצח את אגג, ותנשא עוד המלכות שראה דוד מתנשא למעלה, וכמו שנאמר (ש"ב ה יב) וידע דוד כי הכינו ה' למלך וכי נשא מלכותו בעבור עמו ישראל, כלומר בעבור אשר הבטיחם שתנשא מלכותם. ועתה בנבואה הזאת הרביעית יוסף לראות ענין המשיח, ולכך הרחיק הענין מאד ואמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב - (פסוק יז) מה שלא אמר כן בנבואות הראשונות, ואמר שזאת עצת ה' שיעץ להיות באחרית הימים: (טו-טז) וקרא עצמו עתה "שומע אמרי אל" "ומחזה שדי יחזה", כאשר עשה בנבואה השלישית, והוסיף לקרא עצמו "יודע דעת עליון". והאומר כך "יודע אני דעת פלוני", ירצה לומר שהוא מכיר ממנו מה בלבו הדברים שלא יגיד בפיו, וכן זה <<<

רמב"ן (המשך)

יכוין לומר שהוא יודע ויאמר עתה מה שיש בדעתו של אל עליון לעשות בעולמו בסוף כל הימים, וזה כענין שנאמר (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי, ואמרו (קהלת רבה יב ז) ליבא לפומא לא גלי. והנה אמר הכתוב בכאן וישא משלו ויאמר - ולא הזכיר שהיה זה בנבואה כאשר הזכיר בשלשה פעמים, כי כיון שאמר נאם שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה, בידוע כי היתה עליו יד ה', כאשר בפעם השלישית שאמר (פסוק ב) ותהי עליו רוח אלהים, וקרא עצמו כן: (יז) **דרך כוכב מיעקב** - בעבור כי המשיח יקבץ נדחי ישראל מקצה הארץ, ימשילנו לכוכב הדורך ברקיע מקצה השמים, כמו שנאמר בו (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה וגו'. ואמר שהוא רואה לזמן רחוק, שידרוך כוכב מקצה השמים ויקום ממנו שבט מושל, ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת בן אדם שהוא אבי כל האומות. והזכיר "פאתי מואב", להודיע לבלק כי עמו לא יפול ביד ישראל עתה, אבל באחרית הימים לא ינצל מואב מיד השבט המושל בו. וטעם פאתי - מואב, לומר כי זה השבט יקרקר כל בני שת, ולא ינצל מואב מידו אע"פ שהם קצוצי פאה ואין להם שם באומות ולא ילחמו בישראל:

העמק דבר

(יז) **אראנו ולא עתה**. רש"י מפרש כל המקרא על דוד המלך עד וירד מיעקב. ואלי"כ דא"כ היאך יתפרש וקרקר כל בני שת. והלא דוד המלך לא נגע אלא באומות סביבות א"י. אם לא שנאמר דזהו מש"כ ויצא שם דוד בכל הארצות שפחדו וחלו מפניו גם מרחוק. אבל לא שיד ע"ז לשון וקרקר. והרמב"ן פי' הכל על משיח. וגם זה אינו נכון דא"כ היאך שייך לומר ומחץ פאתי מואב. ואיזה אומה מואב יהיה בימי המשיח ואפי' יש איזה שארית למואב. מכ"מ לא שיד לומר פאת מואב. וגם קשה משמעות המקרא אראנו ולא עתה משמעו שהוא מ"מ קרוב אלא שלא עתה. ואח"כ אמר ולא קרוב. אלא העיקר כמש"כ הרמב"ם ה' מלכים פי"א שזה המקרא קאי גם על דוד גם על משיח. ופי' אראנו ולא עתה על דוד. אשורנו ולא קרוב על משיח. אמנם נוסף ביאור על דברי הרמב"ם ז"ל וגם יבא איזה שינוים לפי דעתי: **דרך כוכב מיעקב**. זה דוד ופי' דרך עשה לו דרך בפ"ע. והענין דבמה שלקח בועז את רות המואבית ואז החלה להתנוצץ גדולת המשפחה כמש"כ בספר בראשית מ"ט י' מקראי דמיכה המורשת. וכך עלה במחשבה שיהא דוד ומשיח יצא מרות כדאיתא ביבמות פי' הערל והנה בועז היה כוכב מזהיר בדורו שהרי היה שופט וגדול בדורו מכ"מ נשיאת רות לא היה ברוה"ק ובדרך הנהגת ישראלים אם כמו עדת יעקב בהיותו נצרך לאשה והיא אשרת חיל ע"כ נשאה. וא"כ היה מצד הסברא והליכות טבע רוחנית בקרב ישראל אשר הנושא אשה שאינה מיוחסת אינו יוצא ממנה זרע הגון. אבל באשר כמו בהליכות טבע הנשמות מלך פורץ לעשות לו דרך כך בהליכות טבע הרוחנית. וכמש"כ עוד בספר בראשית ל"ח א' במעשה יהודה ותמר. והיינו מציצת דרך כוכב מיעקב כוכב מעדת יעקב עשה לו דרך חדש ויצא דוד. וכן מלחמת דוד היה הכל שלא בדרך נס כי אם בקבוץ גבורים ובעזר ה'. והיינו דרך כוכב מיעקב: **וקם שבט מישראל**. זה משיח שמכונה בשם שבט כדכתיב והכה ארץ בשבט פיו. וכל הליכותיו יהיה בדרך אדם המעלה רם ונשא. וזהו מישראל: **ומחץ פאתי מואב**. זה דוד שהכה כל הפאות של מואב היינו אדום מדרום ועמון וארם מצפון ומכש"כ מואב עצמו. אלא נעשה מואב כאן מרכז של הנבואה כמובן לפי ענין השעה: **וקרקר כל בני שת**. זה משיח שיהרס הליכות כל בני שת ואין הכונה כל אוה"ע. אלא הן המה ביחוד עובדי אלילים. באשר בני שת היינו בדור אנוש הוחל לקרוא בשם ה' וביאר הרמב"ם בהל' ע"ז פי"א שאז טעו לחשוב כי עזב ה' את הארץ מסר לכוכבים ומזלות ומזה יצא עבודת אלילים. וניבא שמשיח יהרס הליכות אלה והאלילים כלי יחלוק וע"ז אמר בלעם ויודע דעת עליון. דלהכי מגדיל ומחבב את עמו ישראל באשר שע"י יגיע לתכלית בריאת העולם אשר ימלא כבוד ה' את כל הארץ והיינו ע"י משיח: והנה אמר כל בני שת ולא כתיב בני אנוש. למדנו שגם אנוש היה מן התועים. וכמש"כ הרמב"ם שם ובשאלות דר"א שאילתא א':

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא הלכה א

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה', ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים, אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו, ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד, אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב זה דוד, וקם שבט מישראל זה מלך המשיח, ומחץ פאתי מואב זה דוד, וכן הוא אומר ויד את מואב וימדדס בחבל, וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים, והיה אדום ירשה זה דוד, שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'.

משנה מסכת אבות פרק ה משנה יט

כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא שנאמר (משלי ח') להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר (תהלים נ"ה) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך :

רש"י

ימי עין טובה . שאין
 לו קנאה על חבירו וחזיב עליו כבוד חבירו ככבודו : רוח נמוכה . עניו ושפל ברוח : ונפש שפלה . שמשפיל עצמו בין אנשים ומעורב ביניהם ואינו גם רוח. אבל בלעם הרשע היתה בו עין רעה וכו'. כמ"ש [ט] וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבעיו : רוח גבוהה [ע] מאן ה' ליתתי להנודך עמכם אלא עם אחרים : נפש רחבה [פ] אלא יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב. נ"א ונפש קררה ונקרי"ס בלע"ז שנפשו קררה עליו ומואס כל מה שעיניו רואות ואין לו דבור טוב עם בני אדם כי הם בקושי ואכזריות כמו [פ] ותקרה נפשי בהם וגם נפשי בהם בי : מה בין . מפרש מילתיה ואיני. אוכלין הפירות בעולם הזה ונוחלין הקרן לעוה"ב : להנחיל אוהבי י"ש הרבה יש בידי להנחיל לאוהבי טובה פשטי דקרא : ובמדבר אנדה [נמשיות] ראיתי כמנין י"ש שלש מאות ועשר עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל נדיק : לא יחזו ימיהם בבלעם ודואג ואחיותופל משחטי קרא שלא בלו לחצי ימיהם שהן ל"ה שנה דימי שנהיו של אדם ע' שנה כדאמרין בחלק והוא כתיב על קבר בלעם בר ל"ג שנין הוה בלעם חנירא כד קטל יתיה פנחס ליסעאה ע"כ :

רמב"ם פירוש ההשנה

כבר בארנו כמה פעמים **שעין טובה** - ההסתפקות. ו**נפש שפלה** - הזהירות. ו**רוח נמוכה** - הענוה המופלגת, כמו שהתבאר בפרק אשר לפני זה. והשלוש אשר כנגדן הרי הן רדיפת הממון, והיא **עין רעה**, ורוב התאוה, והיא **נפש רחבה**, והגאווה, והיא **רוח גבוה**. ואלה השלוש מעלות התפרסמו לאברהם אבינו, ולפיכך ייקרא כל מי שיימצאו בו אלו המעלות - תלמידו, לפי שסיגל לעצמו מידתו, וכן מי שיימצאו בו אלה הפחיתויות השלוש הרי הוא תלמיד בלעם, הואיל וסיגל לעצמו מידותיו. ואני אזכור המקומות אשר התבארו בהם אלה המעלות לאברהם, ואותן הפחיתויות לבלעם, והם כולם פסוקי תורה. אמנם הסתפקות אברהם הרי הוא אומר למלך סדום : (בראשית יד כג) "אם מחוט ועד שרוך נעל" וכו', וזו תכלית ההסתפקות, שימשוך ידו מרכוש גדול, ולא יקח ממנו אפילו שעור מעט. ואמנם הזהירות, הרי הוא אומר לשרה בעת הכניסה למצרים : (בראשית יב יא) "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה אתי", ובא בפירוש שהוא לא התבונן מעולם בצורתה התבוננות שלימה אלא באותו היום, וזו תכלית הזהירות. וגם אומר על הגר אחרי לקיחתה : (בראשית טז ו) "הנה שפחתך בידך" - יראה שלא היתה לו בה כוונת הנאה ושעשוע, וכאשר ביקשה ממנו שרה לגרשה עם ישמעאל, העיד הכתוב שהיה קשה עליו ענין ישמעאל בלבד, כדי לנקותו מנטיה אחריה בגלל התשמיש, ואלה כולם סימני

הזהירות, והוא אומר : (בראשית כא יא) "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בני". ואמנם ענוותו - אומר : (בראשית יח כז) "ואנכי עפר ואפר". וידועה לבלעם רדיפת הממון, וזה בבואו מארם נהרים בגלל הממון אשר נשכר בו לקלל את ישראל, והוא אומר יתעלה : (דברים כג ה) "ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך". ואמנם רוב תאוותו, הרי היא עצתו לבלק להציג נשים לזנות עם ישראל, ולשימן יצאניות. ולולא תכונת רוב התאוה אשר היתה בנפשו, והיות הדבר טוב בעיניו ואהוב אצלו - לא היה מצווה בו, לפי שציווי האדם לא יהיה אלא לפי דעתו, כי הטובים לא יצוו ברעות, אלא יזהירו מהן. ולשון הכתוב בזה : (במדבר לא טז) "הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם" וכו'. והחכמים אמרו : "בלעם בועל אתונו היה", ואין ספק שמי שזו היתה עצתו - זה יהיה פועלו. ואמנם גאוותו, אומר : (במדבר כד ד) "נאום שומע אמרי אל" וכו'. ואמנם ראייתו על בלעם באומר "ואתה אלהים" וכו' - לפי שהוא איש דמים, הואיל והיה סיבת הריגת ישראל במגפה, והוא גם כן איש מירמה, לזוממו התחבולה למעשה הרעות, כמו שבארנו. והביא ראיה לתלמידי אברהם באומר "להנחיל אוהבי יש" - כמו שקראו : (ישעיהו מא ח) "זרע אברהם אהבי".

Rabbi Brovender's Shiur is sponsored by Dr. Bernard & Robin Cohen

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.
 Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.